

EMEVÎ HALİFELERİNİN EVLİLİKLERİ

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ÖZET

İslâm Tarihinin önemli bir diliminde, Hz. Peygamber'in vefatından 30 yıl sonra iktidara gelen ve yaklaşık 90 yıl İslâm coğrafyasına hâkim olan Ümeyyeoğullarının iki ana koluna mensup 14 halifenin evlilik tercihleri ve bunun sosyal, siyasî, kültürel ve ekonomik sebepleri, dönemi daha iyi anlamak için ele alınması ve çözümlenmesi gereken ilginç bir konudur. Ele aldığımız Emevî halifelerinin evlilik tercihlerinde Arap geleneği ve asalet anlayışının önemli bir etken olarak öne çıktığını, sosyal ilişkilerin yanı sıra siyasî koşulların dikkate alınması gereken bir belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Halifelerin çocuklarının çoğunun erkek olmasının erkek egemen bir toplumda kadına biçilen sosyal rolün yansımaları olduğunu görebiliyoruz. Bazı müellifler, halifelerin kızlarının isimlerini zikretmeye gerek görmeksizin sadece erkek çocuklarının isimlerini sıralamışlardır. Halife kızlarının hepsinin aile içi evlilik yapmaları, ailenin muhataplarını asalet açısından kendilerine denk görmemelerinden kaynaklanmış olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Ümeyye, Emevî, Halifeler, Evlilik

ABSTRACT

Marriages of the Umayyad Khaliphs

Marriage preferences of 14 Umayyad Khaliphs who came after the Prophet Muhammad and belonged to the two main branches of Umayyads and ruled over Islamic geography has to be dealt with seriously in order to understand the reasons behind of these marriages socially, politically and economically. In these marriage preferences, Arabic tradition and pride were prevalent. Social relations political conditions were also decisive in these preference. We can see the reflections of social roles of women where most of the children of the Khaliphs were males and males were dominant. Some authors give only the names of the male children of the Khaliphs without mentioning the names of the girls. The issue of marriages of the daughters of the Khaliphs with their close families means that they observed the equality in the marriages.

Key Words: Umayyads, Umawî, Khaliphs, Marriage.

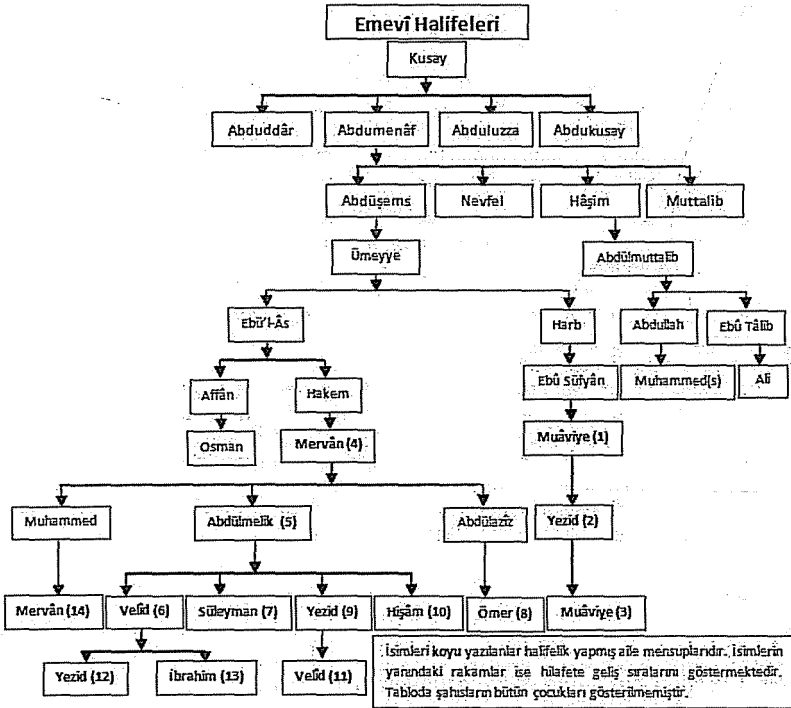
GİRİŞ

Yöneticilerin özel hayatları ve evlilikleri, her zaman ilgi çeken konulardan biridir. Buradan hareketle bazı çözümler yapmak da mümkündür. Ancak bu alanın kurgusalılığa fazlasıyla açık olması sebebiyle çok dikkatli olmak gerektiği açıktır. Biz bu çalışmada tespit edebildiğimiz halife evliliklerinden ve çocuklarının isimlerinden hareketle bazı değerlendirmeler yapacağız. Yapacağımız şey, daha çok makalenin sonunda verdiğimiz listenin siyasî, sosyal ve kül-

türel tarihten hareketle okunmasından ibaret olacağı söylenebilir.

Emevîler devleti Hz. Peygamber'in vefatından yaklaşık 30 yıl sonra kuruldu. Devletin kurucusu olan Muâviye b. Ebû Süfyan, Hz. Ömer döneminden başlayarak yirmi yıla yakın bir süre valilik yapmış, Hz. Ali'ye karşı başlattığı mücadelesini onun vefatından sonra oğlu Hz. Hasan'dan biat alarak zaferle sonuçlandırmıştır. Muâviye ile başlayan Emevî iktidarı, ailenin iki ana koluna mensup halifeler tarafından devam ettirilmiştir. Birinci kol olan Süfyanîlerden üç halife, ikinci kol olan Mervânîlerden ise on bir halife iktidara gelmiştir. Yaklaşık doksan yıl devam eden Emevî iktidarında on dört kişi halifelik yapmışsa da bunların üçü olan Muâviye, Abdümelik ve Hişam yaklaşık iktidarın üçte ikisinde görev yapmışlar; Vefid ise 10 yıl görevde kalmıştır. Bunların dışındaki 11 halifenin toplam iktidar süresi 20 yıl civarındadır.

Emevî halifeleri hür kadınlarla evlilikler yaptıkları gibi cariyelerle de beraberlikler yaşamışlar ve bunlardan çocukları olmuştur. Çocuğu olmayan Muâviye b. Yezid hariç Muâviye b. Ebû Süfyan'dan başlayarak bütün halifelerin cariyelerden doğan çocukları bulunmaktadır. Bu durum cariyeye edinmenin yöneticiler ve maddî imkânı iyi olan kişiler arasında yaygın olmasından kaynaklanmaktadır.

Evliliklerde Tercih Edilen Kabileler

Evlilik tercihleri, toplumdaki topluma ve dönemden döneme farklılık gösterir. Hatta aynı toplum içinde ve aynı zamanda yaşayan insanların yaşadıkları şehir, mensup oldukları aile, sahip oldukları iş ve ekonomik durumları gibi etkenler evlilik tercihlerinin oluşmasında farklı uygulamaların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu arada kişisel tercihleri ve eğilimleri de unutmamak gerekir.

Cahiliye döneminden beri Araplardaki asalet anlayışı, evlilik tercihlerini şekillendiren önemli etkenlerin başında gelir. Araplar, kişinin iyi ya da kötü hasetlere sahip olmasıyla soyu arasında ilişki kurdukları için evlenecekleri kadının soyuna önem verirlerdi. Bu, zenginlikle elde edilen bir şey değildi. Bazen asil kabul edilen fakir biri zengin olan başka birisine tercih edilebilirdi. Develerini ve atlarından yavru alırken soya önem veren Arapların evliliklerinde soya dikkat etmeleri garipsenecek bir durum değildir.

Emevî halifelerinin Kureyş taassubu bilinmektedir. Kuşkusuz başlarda onları iktidarda tutan dinamiklerden Kureyşîlik etrafında oluşturdukları dayanışma anlayışıdır. Cariyelerle beraberlikleri evlilik kategorisinde değerlendirilmediği için hür kadınlarla yaptıkları evliliklerin büyük bir kısmı Kureyşli kadınlaradır. Öte yandan kabile içi evliliklere özellikle önem vermişlerdir.

Muâviye, hassas dengeleri korumak düşüncesiyle evliliklerinde Ümeyyeoğulları dışındaki Kureyş kabilelerini tercih ettiği gibi, Kureyş dışındaki kabilelerden de evlilik yapmıştır. Çocuğu olmayan Muâviye b. Yezîd ve son üç halifeyi dışarıda tutarsak, halifelerin hepsi mutlaka aileden bir hanımla evlilik yapmıştır.

Sayıları çok olmasa da ehl-i beyt hanımlarıyla da evlilikler yapılmıştır. Bunun iki aile arasındaki ilişkileri geliştirmeye matuf olduğu söylenebilir. Zira aralarında sorun ya da düşmanlık bulunan Arap kabilelerinin birbirlerine kız vermek suretiyle hisimlik oluşturarak gerginliği azaltma politikaları Cahiliye döneminden beri karşılaşılan uygulamalardandır. Ancak Ümeyyeoğulları ehl-i beytten kız alırken kızlarını onlarla evlendirdiklerini bilmiyoruz. Öte yandan kendisini asil gören birisinin, daha az asil olduğunu kabul ettiği bir hanıma talip olması ona iltifat anlamına da gelir. Aslında Ümeyyeoğulları ile Hâşimoğulları arasında asalet bakımından bir üstünlük tartışması olması pek mümkün değildir. Zira Ümeyye, Hâşim'in yeğenidir. Ancak iktidarın onlara verdiği güç, kendilerini diğer insanlara göre daha asil oldukları anlayışının gelişmesine katkı sağlamış olmalıdır. Burada asalet tanımlamasının göreceli olduğunu ve zamanla değiştiğini de hatırlamak gerekir.

Kureyşli hanımlarla yapılan evliliklerde olduğu gibi onların dışında yapılan evliliklerde de siyasî ilişkilerin etkisi görülmektedir. Özellikle iktidardaki halife ile iyi ilişkileri olan kabilelerin eş seçiminde tercih edildiği ya da ilişkilerin düzeltilmesi amaçlanan kabilelerden kız alındığı hususu dikkat çekmektedir.

Halifelerin evlendikleri hanımların çoğu Mudarî'dir. Bununla birlikte Yemenî

kadınlarla da bazı evlilikler yapılmıştır. Bunda Kuzeyli olan Mudarîlerin kendilerini Yemenîlere göre üstün görmelerinin etkisinin olması muhtemeldir. Arap erkek, kendisinden daha düşük seviyede olduğunu düşündüğü hanımlarla evlenmekte bir beis görmezken, Arap kadınlarının kendilerinden düşük seviyede gördükleri erkeklerle evlilik yapmaları onlar için bir hakarettir.

Kabile İlişkilerinin Evliliklere Yansıması

Emevîler döneminde Arap kabileleri arasındaki rekabet had safhaya ulaşmış, bu rekabet özellikle devletin son yıllarında önü alınamaz hale gelmişti. Handeda'ın içi çekişmeler ve iktidar nimetinden yararlanma çabası hilafet adaylarının kabilelerden birisine dayanma ihtiyacı duymalarına sebep oluyordu.

Özellikle Muâviye b. Yezîd'in hilafet görevini bırakmasından sonra aile ileri gelenlerinin ve bürokratların Câbiye'de yaptıkları toplantıda bir halife ve iki veliaht belirlemelerinden sonra birden fazla veliaht belirleme âdeti yeni bir problemi gündeme getirdi. Halife olan birinci veliahdın çoğu zaman kendisinden sonra hilafete geçecek -genellikle kardeşi olan- ikinci veliaht olan kişiyi devre dışı bırakmaya çalışması, onun bazı kabilelerle ittifak yapmasına ve buna bağlı olarak da iktidara geldiğinde muhaliflerini dışlamasına sebep oluyordu. Bu gerginlikler bazen geçmişte önemli görevlerde bulunan kişilerin ağır cezalarla cezalandırılmalarına da sebep olabiliyordu. Örneğin Hişâm döneminin önemli siyasî aktörlerinden biri olan Irak valisi Hâlid b. Abdullah el-Kasrî, muhalifi Yusuf b. Ömer es-Sakaffî'ye teslim edilmiş, o da onu öldürmüştür.¹

Devletin ilk zamanlarından itibaren dikkat çeken Yemenî-Kaysî ya da Güneyli-Kuzeyli çatışması halifelerin bu dengeleri korumaya çabalamalarına sebep olmuştur. Bunda başarılı olan halifeler olduğu gibi, icraatlarıyla çatışmaları körükleyenler de vardır. Muâviye b. Ebû Süfyân Kelb kabilesinden evlilik yaptığı gibi Kureyş'ten de hanım alarak evliliklerinde dengeyi korumaya çalışmıştır.

Abdümelik b. Mervân, Kays kabilesinden Vellâde adlı kadınla evlenerek, babası Mervân b. el-Hakem'in iktidarının ilk günlerinde Mercurâhit savaşında ağır bir yenilgiye uğrayan Kaysîlerle ilişkileri onarmaya çalışmış olmalıdır.

Emevî Halifeleri, Arap kabileleriyle siyasî dengeleri korumaya özel önem verdikleri halde mevali kadınlarla evlilik yapmamaları dikkat çekicidir. Arap olmayan hanımlar onların hayatlarına ancak cariye olarak girebilmişlerdir.

Evliliklerde Aile İçi Dengelerin Gözetilmesi

Halifelerin evliliklerinde ve kızlarını evlendirdikleri damatların seçiminde aile içi dengeleri gözettikleri dikkat çekmektedir. Bu çerçevede Ebû Süfyân'ın so-

¹ Bk. Demirci, Mustafa, "Emevîlerin Irak Valisi Hâlid B. Abdullah el-Kasrî'nin Hayatı Ve Faaliyetleri", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 3, s. 73-74 2004; Gömbeyaz, Melek Yılmaz, "Bir Emevî Valisi: Hâlid b. Abdullah el-Kasrî", İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Müsiki Dergisi, Yıl: 4 Sayı: 8, s. 250, (2006), Konya 2007.

yundan gelenlerle evlilikler yapıldığı gibi Hz. Osman'ın soyundan gelenlerle de evlilikler yapılmıştır.

Dengenin korunmasında, ciddi bir mücadele vermedikleri halde iktidarı ele geçiren Mervânîlerin, halife iken öldürülen Hz. Osman'ın torunları ile - Muâviye'nin verdiği mücadeleye rağmen kısa sürede iktidarı kaybeden- Muâviye ailesinin iktidara sahiplenmesini sağlama düşüncesinin etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Bu tür evliliklere örnek vermek gerekirse, Abdülmelik b. Mervân bir taraftan Hz. Osman'ın torunu Ümmü Eyyüb bt. Amr b. Osman b. Afân ile evlenirken diğer yandan Yezîd'in kızı Âtike bt. Yezîd b. Muâviye b. Ebû Süfyân ile evlenmiştir. Yukarıda da değindiğimiz gibi Araplarda evlilikler yoluyla siyasî ve sosyal ittifaklar kurma ve aile içi kırınglıkların giderilmesi çabası sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Bu gelenek, Emevî halifeleri tarafından da sürdürülmüştür.

Halifelerin Çok Kadınla Evlilikleri ve Evlilikte Dört Sınırı

Genç yaşta ölen Muâviye b. Yezîd hariç, halifelerin hepsi çok kadınla evlilik yapmış ve cariyeler sebebiyle çok kadınla beraberlik yaşamışlardır. Ümmü veledler hariç Muâviye b. Ebû Süfyân dört, Yezîd b. Muâviye iki, Mervân b. el-Hakem altı, Abdülmelik b. Mervân on bir, Velîd b. Abdülmelik dört, Süleyman b. Abdülmelik dört, Ömer b. Abdülazîz üç, Yezîd b. Abdülmelik iki, Hişâm b. Abdülmelik beş, Velîd b. Yezîd üç ve Yezîd b. Velîd bir hanımla evlenmişlerdir. Son halifeler İbrahim b. Velîd ile Mervân b. Muhammed'in evlendikleri hanımlar arasında hür kadın zikredilmemektedir. Esasen Araplar arasında çok kadınla evlilik, liderler ve maddî durumu elverişli kimseler için garipsenmeyen bir durumdur.²

Halifelerin evliliklerinde dört kadın sınırına uymadıklarına dair herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Bazı halifelerin dörtten fazla hanımla yaptıkları evliliklerde aynı anda dört hanımdan fazlasını nikâhları altında bulundurduklarını bilmiyoruz. Dörtten fazla hanımının ismini bildiğimiz halifeler Mervân b. el-Hakem ile oğlu Abdülmelik'tir. Diğer halifeler ise hür kadınlardan dörtten fazla hanımla evlenmemiş görünüyorlar.

Ümmü Veledler

Araplar, sahibinden çocuğu olan cariyelere ümmü veled [çocuk annesi] derlerdi. Emevî halifeleri hür Arap hanımlarla evlilikler yaptıkları gibi birçok cariyeleriyle de evlilik hayatı yaşamışlardır. Ümmü veledler nikâhlı hanımlar arasında sayılmamaktadır. Sayıları hususunda bir fikir yürütmek zordur. Hepsinin çocuğunun olmayabileceğini hesaba katarsak halifelerin evlilik hayatı yaşadıkları çok sayıda cariyeye sahip olduklarını söylemek mümkündür. Dönemin anlayışına aykırı görülmeyen cariyeye edinme âdeti, Abbasîler döneminde daha da artmıştır.

² Bk. Demircan, Adnan, "Câhiliyye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik", İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Müsiki Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 2, s. 17. Konya 2003

Ümmü veledler, Araplar hariç farklı etnik kökenden geliyorlardı. Zira Arapların köleleştirilmesi söz konusu değildi. Halifelerin ümmü veledlerinin çoğunun ismi bilinmemektedir.³ Cariyelerin çocuk doğurduktan sonra halifeler tarafından azat edilip nikâhlandıklarını söylemek de zordur. Zira bu durumda evlenebilecek kadın sayısı dörtle sınırlandırıldığı için halifenin sıkıntıya maruz kalması mümkündür.

Halifelerin bazı çocuklarının anneleri Hıristiyan'dır. Tespit edebildiğimizde göre Velîd b. Abdülmelik'in Abbas adlı oğlunun annesi ile Hişâm b. Abdülmelik'in Saîd adlı oğlunun annesi Hıristiyan olup bu hanımların müslüman olduklarına dair kayıtlara rastlamadık. Bu hanımların cariye olma ihtimalleri yüksektir. Saraya kendi dinini koruyarak girebilen hanımların olması, onlara dinî baskı yapılmadığını göstermektedir.

Cariyelerin Arap olmadıkları dikkate alınırsa bunlar, Müslüman olsalar da mensup oldukları kültüre ait geleneklerin bir kısmını saraya getirdiklerini söylemek mümkündür.

Bu cariyelerin bir kısmı eğlence hayatının bir parçası olarak sarayda bulunuyorlardı. Bazı cariyeler ise şarkı söylemeleri ya da dans etmeleri için astronomik paralar ödenerek saraya alınıyorlardı.

Cariyelerden Doğan Çocuklar

Dönemin yaygın âdetine göre halifelerin edindikleri cariyelerden çocukları olmuştur. Cahiliye döneminde de Araplar cariyelerinden çocuk sahibi olabiliyorlardı. Bu çocuklar, anneleri cariye de olsa babaları hür oldukları için hür kabul ediliyorlardı. Araplar, Hecîn⁴ dedikleri bu çocukları hür kadınlardan doğan çocuklarla eşit görmüyorlardı. Bazı kabileler, hecîn ile hür kadından doğan çocuğun diyetini eşit kabul etmiyorlardı. Hecîn'in diyeti hür kadından doğan çocuğun diyetinin yarısıydı.⁵

İslâm, kişinin çocukları arasındaki bu ayrımcılığı kaldırmış olsa da geleneğin etkisi uzun süre devam etmiştir. Bir bedevî, kadiya müracaat ederek babasının, kendisinden başka bir oğul daha ve bir de hecîn bırakarak vefat ettiğini söyleyerek mirasın nasıl paylaşılacağını sordu. Kadı, başka mirasçı olmadığını öğrendikten sonra malın üçü arasında eşit olarak taksim edilmesini gerektiğini belirtti. Bedevî, Kadı'nın anlamadığını zannederek varisleri tekrar saydı. Kadı aynı cevabı verince bedevî, "Hecîn, benim ve kardeşim kadar pay alacak öyle

³ Son Emevî halifesi Mervân b. Muhammed'in annesi Lübâbe, Kürt asıllı bir cariyedir (Bk. İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed (245/859), Kitâbu'l-Muhabber, s. 45 Nşr.: İlse Lichtenstadter, Beyrut (t.y.) (H. 1361 Haydarâbâd basımından ofset); Aksu, Mervân b. Muhammed, s. 25), 12. Emevî halifesi Yezîd b. Velîd'in annesi Şâhferîd ise son Sasanî İmparatoru Yezdecird'in torunudur (Aksu, "Yezîd b. Velîd", s. 289).

⁴ Bk Cevâd Ali (1987), el-Mufasssal fî târihi'l-Arab kable'l-İslâm, IV, 557.2. Basım, [Bağdat] 1413/1993

⁵ Bk. Cemâl Cevde, el-Avdâ'u'l-ictimâ'iyye ve'l-iktisâdiyye li'l-mevâlî fî sadri'l-İslâm, s.54, Ammân 1409/1989; Demircan, Adnan, İslâm Tarihinin İlk Döneminde Arap-Mevâlî İlişkisi, s. 81. Beyan Yayınları, İstanbul 1996.

mi?" diyerek tepkisini gösterdi.⁶

Aslında Araplar soyun babadan devam ettiğine inandıkları için babası Arap, annesi Arap olmayan birisini Arap kabul etmelerine rağmen onu annesi Arap olmayana denk görmüyorlardı.⁷ Bu kişinin annesi hür olsa da annesi Arap olan birisine denk kabul edilmezdi.

Emevîlerin ilk halifelerine baktığımızda hepsi hür kadınlardan doğan çocuklardır. Halifelik için başlarda gösterilen bu hassasiyet Arapların hür kadınlardan doğan çocuklarını daha üstün görme anlayışından kaynaklanmış olmalıdır. Ancak karışıklık döneminde kısa süre halifelik yapan Emevî devletinin son halifeleri, anneleri cariyeye olan kimselerdir. Bu değişiklik, toplum içinde cariyelerden olan çocukların sayısındaki artışa bağlı olarak ağırlıklarının arttığını, artık bir cariyeye çocuğunun halife olmasının garipsenmediğini göstermektedir.

Halife Kızlarının Ümeyyeoğullarıyla Evlendirilmesi

İsmi zikredilen ve evlilik yaptıkları tespit edilen halife kızlarının hepsi Ümeyyeoğullarından erkeklerle evlenmişlerdir. Bunun temel sebebi, halifelerin diğer kabilelerden olan erkekleri kendilerine denk görmemeleri olmalıdır.

Evlilikte denklik, Arapların hassasiyetle üzerinde durdukları bir konudur. Asalet ise denkliğin en önemli ölçütüdür. Araplar, kral dahi olsa Arap olmayana kızlarını vermekten kaçınırlardı. Nitekim en-Numân b. el-Münzir, Kisra'nın onun kızlarından birisini oğullarından birisiyle evlendirme önerisini reddetmiştir. Bunun temelinde Arapların kendilerini Arap olmayanlara üstün görmelerinden kaynaklanmaktadır.⁸ Cahiliyedeki bu anlayış İslâmî dönemde de asırlarca devam etti.

Emevî halifelerinin kızlarının evliliğinde asaleti gözettileri söylenebilir. Ancak bu evliliklerin asalet anlayışının yanı sıra siyasî sebepler gözetilerek yapıldığını da söylemek mümkündür.

Halifelerin Çocukları ve İsimleri

Halifelerin küçük yaşta ölen erkek çocuklarının bazıları ile kızlarının çoğunun isimleri kayıtlara girmemiş olabilir. Öte yandan Araplar, neslin erkek çocuklar üzerinden devam ettiğini düşündükleri için kızların zikredilmesini önemsememiş olabilirler.

Halifelerin çocukları için tercih ettikleri isimlerde birkaç etkenin öne çıktığı anlaşılmaktadır. Aslında isimlerden hareketle değerlendirme yapmak sakınca taşımaktadır. Zira halifelerin çocuklarına isim koyarken hangi saiklerden hareket ettiklerini tespit etmek çok zordur. Ancak biz isimler üzerinde genel de-

⁶Bk. İbn Abdîrabbih el-Endelüsî, Ahmed b. Muhammed (328/939), el-'Ikdu'l-ferîd, III, 330, Thk.: Muhammed Saîd el-'Uryân, Dâru'l-Fıkr, y.y. (t.y.). el-Müberred, Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yezid (285/898), el-Kâmil, II, 48; Thk.: Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Kahire (t.y.). Demircan, Arap-Mevalî İlişkisi, s. 81

⁷Cevâd Ali, IV, 544.

⁸Bk. Cevâd Ali, IV, 543-544.

ğerlendirmeler yaparak tabloyu ortaya koymaya çalışacağız. Zira isim seçiminin tarihî kişiliklerin adını yaşatmanın ve onlara olan sevginin izhar yollarından biri olduğunu biliyoruz.

Emevî halifeleri çocuklarına isim verirken hilafetten önceki Ümeyyeoğulları tarihinde dikkat çekici şahsiyetlerin isimlerini yaşatmaya çalıştıklarını görüyoruz. Ancak bu isimler seçilirken dinî inanca aykırı isimlerin tercih edilmemesi hususunda gayret sarf edildiği de söylenebilir. Kullanılan isimler arasında Ebû Süfyân, Harb ve Hakem gibi isimlere yer verildiği dikkat çekmektedir. Ancak tespit edebildiğimiz kadarıyla Ümeyye adı aileden herhangi birisine verilmemiştir.

Ailenin ismiyle bütünleşen Osman, Muâviye, Yezîd, Mervân ve Abdümelik gibi isimler en çok kullanılan isimler arasındadır. Yezîd isminin aile mensupları arasında Yezîd b. Muâviye'den sonra sekiz çocuğa isim olarak verilmesi suretiyle popülerliğini koruduğunu görüyoruz. Esasen Yezîd ismi halk arasında da uzun süre kullanılmıştır. 230 (844) yılında vefat eden İbn Sa'd'ın kitabının indeksinde -Ebû Yezîd künyesi dâhil- 85 kadar Yezîd adını taşıyan kişinin biyografisine yer verilmiştir.⁹ 310 (922) yılında vefat eden et-Taberî'nin kitabının indeksinde ise -Ebû Yezîd ve Ümmü Yezîd künyeleri dâhil- 140'tan fazla Yezîd adlı kişi yer almaktadır.¹⁰ Bu kaynaklar, ismin ilk üç asırda halk arasında kullanıldığını, bugün ülkemizde Yezîd adına karşı mevcut olan menfi anlayışın o dönemde bulunmadığını göstermektedir.

Halifelerin çocuklarına isim tercihinde asr-ı saadet döneminin önemli simalarının ihmal edilmediği dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber ve ilk üç halifenin isminin çok kullanılmış olması, onların mirasına sahip çıktığı imajının gösterilmesi amacına matuf olabilir. Raşid halifelerden Hz. Ali istisnadır. Ali isminin sadece Emevî devletinin yıkılış dönemi halifelerinden Velîd b. Yezîd tarafından çocuğuna verildiği görülmektedir. Bu durum Hz. Ali hakkındaki menfi bakış açısının aile içinde devam ettiğinin göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir. Abbas adı ise iki çocuğa verilmiştir. Öte yandan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in isimleri hiç kullanılmamıştır. Ehl-i beytten hanımlar almalarına rağmen, çocuklarına isim verirken Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in isimlerinin kullanılmamasının bilinçli bir tutumu yansıttığı kanaatindeyiz. Yezîd'in adının çokça kullanılmasına rağmen Hz. Hüseyin'in adının hiç kullanılmaması onun asi olarak görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

Hamza adının da halife çocuklarına isim olarak verilmemesi dikkatimizi çekmektedir. Bunun Hz. Hamza'nın Bedir savaşında Abdüşems'ten Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa ve Velîd b. Utbe'nin öldürülmesinde oynadığı rol ve daha sonra Ebû Süfyân'ın hanımı Hind'in teşvikiyle Uhud'ta öldürülmesinin şuuraltı

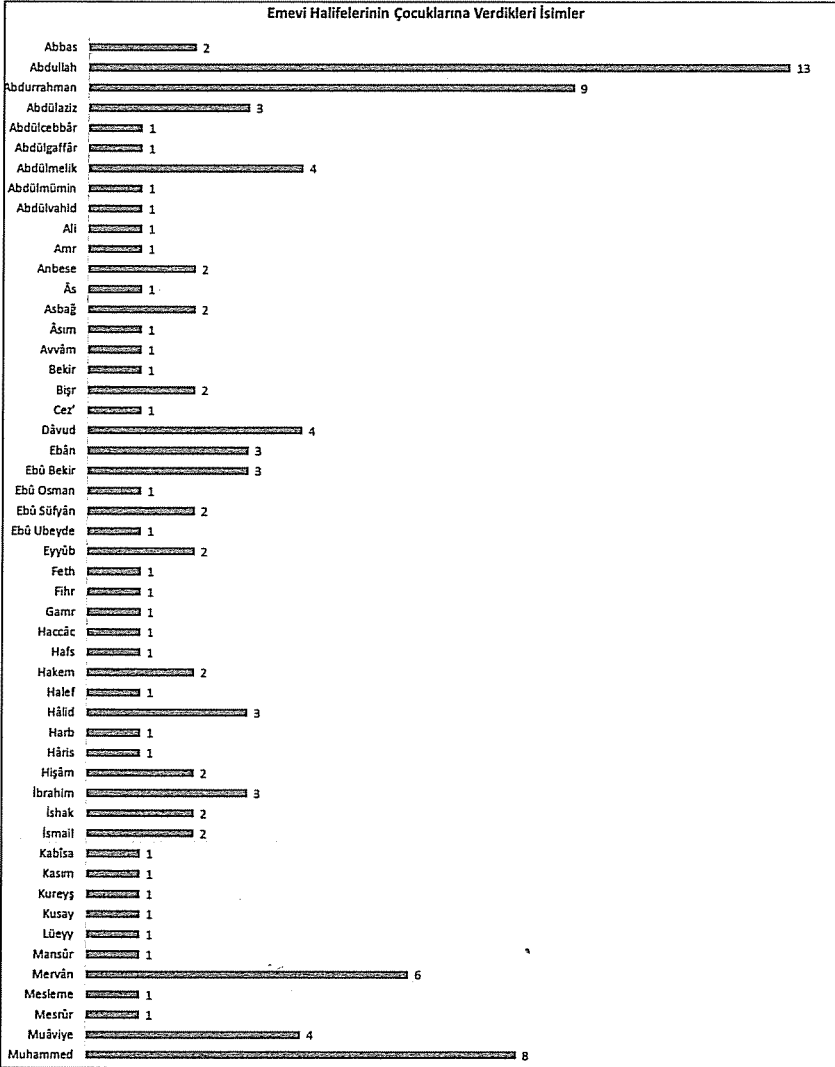
⁹ İbn Sa'd, Muhammed ez-Zührî (230/844), Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir, XI, 181-183, Thk.: Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire 1421/2001.

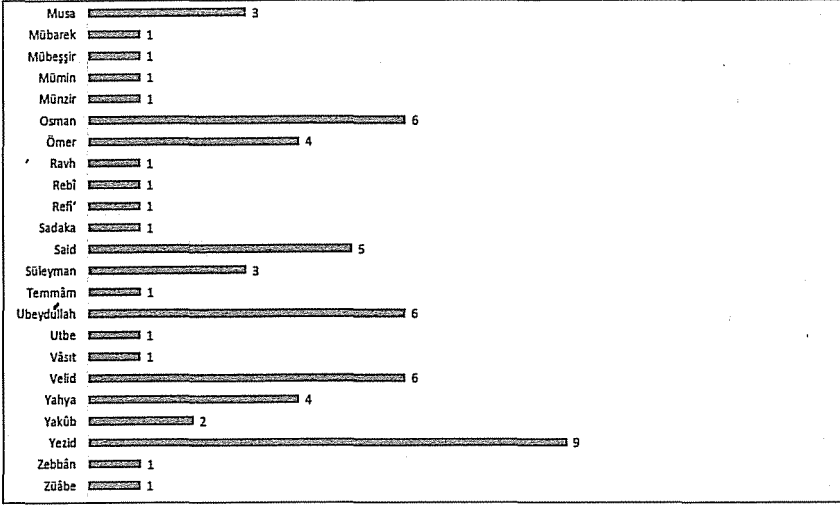
¹⁰ et-Taberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr (310/922), Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk, X, 455-458.Thk.: Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, 4. Basım, Dâru'l-maârif, Kahire 1989.

yansıması olarak değerlendirilmesi yanlış olmasa gerektir.

Ayrıca Allah'a kulluğu ve itaati ifade eden Abdullah, Ubeydullah ve Abdurrahman, gibi isimler de çokça tercih edilmiştir. Bazı halifelerin çocuklarına Hz. Muhammed'ten başka İbrahim, İsmail, Davud, Süleyman, Eyyüb, Yahya gibi peygamber adlarını da verdikleri görülmektedir.

Velîd b. Yezîd'in bazı çocukları için Fihr (Kureyş'in asıl adı), Lüey, Kusay gibi Cahiliye dönemi Kureyş liderlerinin isimlerini seçmesi ilginçtir.

SONUÇ

İslâm Tarihinde önemli bir yere sahip olan Emevîler devletini yöneten 14 halifenin evlilikleri ve çocukları etrafında kaleme aldığımız bu makalede evlendiğini tespit edemediğimiz Muâviye b. Yezîd ile son üç halife hariç halifelerin hepsinin hür kadınlarla evlilikler yaptıklarını görüyoruz. Halifelerin evliliklerinin bir kısmı aile içi evlilikler olup aile dışı evliliklerde Kureyş kabilesinin diğer kollarının yanı sıra başka Arap kabileleri de tercih edilmiştir.

Evliliklerle diğer kabilelerle ilişkilerin geliştirilmesi hedeflendiği gibi aile içi dengelerin gözetildiği dikkatten kaçmamaktadır. Ancak halifeler, hür kadınlarla yaptıkları evlilikler dışında birçok cariye ile de evlilik hayatı yaşamışlardır. Muâviye b. Yezîd hariç bütün halifelerin bu beraberliklerden çocukları olmuştur.

Evlenen halifelerin hepsi ya çok kadınla evlilikler yapmışlar ya da çok kadınla beraberlikleri olmuştur. Halifelerin dört kadınla evlilik sınırına riayet ettikleri anlaşılmaktadır. Ancak cariyelerle yaşanan beraberlikler İslâm fihhının prensiplerine uygun olarak bunun dışında mütalaa edilmiştir.

Cariyelerden doğan çocukların hür kadınlardan doğan çocuklarla bir tutulmadığı İslâm öncesi Arap toplumundaki anlayış, İslâm'ın açık muhalif tavrına rağmen Emevîler döneminde Araplar arasında devam etmiş; Emevî halifeleri Arap algısı paralelinde ilk dönemlerde anneleri cariye olan çocuklarını veliaht tayin etmemişlerdir. Ancak devletin son üç halifesinin annesi ümmü veledir.

Halifelerin kızlarını sadece aile içinde evlendirmeleri kabilecilik anlayışının açık bir tezahürüdür. Erkek çocuklarının çok olmasının ise bazı kızların isimlerinin kaydedilmemesinden kaynaklanmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Halifeler çocuklarına isim koyarken çeşitli etkenlerden hareket etmişler; ailenin büyüklerinin isimlerini kullandıkları gibi, dinî isimlere de önem vermişlerdir.

EMEVÎ HALİFELERİNİN HANIMLARI VE ÇOCUKLARI ¹¹				
Halifeler	Halifelerin Eşleri	Erkek Çocukları	Kız Çocukları	
1	Muâviye b. Ebû Süf- yân ¹²	1. Fâhite bt. Karaza b. Abdüamr b. Nevfel b. Abdümenâf (Nevfel) ¹³	• Abdullah ¹⁴ • Abdurrahman ¹⁵	• Hind ¹⁶
		2. Kenûd ¹⁷ bt. Karaza b. Abdüamr b. Nevfel b. Abdümenâf (Nevfel)		• Remle ¹⁸
		3. Meysûn bt. Bahdel (Kelb)	• Yezîd	• Emetü's-Şarik ¹⁹
		4. Nâile bt. Umâre el-Kelbiyye ²⁰		
		Ümmü Veled		• Aîşe ²¹ • Safiyye ²²
2	Yezîd b. Muâviye ²³	1. Ümmü Hâşim Fâhite bt. Ebû Hâşim b. Utbe b. Rebîa	• Muâviye • Hâlid • Ebû Süfyan	
		2. Ümmü Külsûm bt. Abdullah b. Âmir b. Kûreyz b. Rebîa b. Habîb b. Abdüşems	• Abdullah (el-Üsvâr)	• Âtike ²⁴
		Ümmü Veledler	• Abdurrahman • Ebû Bekr • Muhammed • Osman • Utbe (el-A'ver) ²⁵ • Yezîd • Abdullah el-Asğar • Ömer • Harb • Rebî • Abdullah Esğaru'l-Esğâr ²⁶	• Ümmü Yezîd ²⁷ • Ümmü Muhammed ²⁸ • Remle ²⁹ • Ümmü Abdurrahman ³⁰ • Ümmü Osman ³¹

¹¹ İtalik olarak gösterilen hanımlar ve ümmü veledler halifelerin cariyeleridir. İsimleri koyu yazılanlar ise Abdüşems ve Ümeyyeoğullarından olan hanımlardır.

¹² İbn Sa'd, VI, 15-16; ez-Zübeyrî, Ebû Abdullah el-Mus'ab b. Abdullah b. e-Mus'ab (ö. 236/850), Kitâbu nesebi Kureys, s. 127-128, Thk.: Évariste Lévi-Provençal, 3. Basım, Dâru'l-maârif, Kahire 1982; İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (276/889), el-Maârif, s. 350, Thk.: Servet Ukkâşe, 4. Basım, Dâru'l-maârif, Kahire 1981; et-Taberî, V, 329; Savaş, Rıza, Emeviler Devrinde Kadın, s. 106-107, Ravza Yayınları, İstanbul 2001.

¹³ Nevfel ile Ümeyye'nin babası Abdüşems kardeşidir.

¹⁴ Küçük yaşta öldü (İbn Sa'd, VI, 15).

¹⁵ Küçük yaşta öldü (et-Taberî, V, 329). İbn Kuteybe, Abdurrahman'ın annesinin Ümmü Veled olduğunu ve soyunun devam etmediğini söyler (s. 350).

¹⁶ Abdullah b. Âmir b. Kûreyz ile evlendi (İbn Sa'd, VI, 16; ez-Zübeyrî, s. 128; İbn Habîb, s. 57).

¹⁷ Ketve (et-Taberî, V, 329).

¹⁸ Amr b. Osman b. Affân ile evlendi (İbn Sa'd, VI, 16; ez-Zübeyrî, s. 128; İbn Habîb, s. 57).

¹⁹ Küçük yaşta öldü (et-Taberî, V, 329).

²⁰ Muâviye onu nikâhladıktan sonra boşamıştır (et-Taberî, V, 329).

²¹ Muhammed b. Ziyâd b. Ebû Süfyan ile evlendi (ez-Zübeyrî, s. 128).

²² İbn Kuteybe, s. 350; İbn Habîb, s. 57. İbn Habîb bu hanımla, Muâviye tarafından aileye dâhil edilen Ziyâd b. Ebih'in -kitabın matbu nüshasında ismi okunamayacak durumda olduğu için - adının Muhammed olduğunu tahmin ettiğimiz oğlu ile evlenmiştir (İbn Habîb, s. 57). Bu durumda söz edilen kişi Muâviye'nin kızı Aîşe ile evlenen kişi ile aynı olmalıdır.

²³ ez-Zübeyrî, s. 128-130; İbn Kuteybe, s. 351-352; et-Taberî, V, 500; Savaş, s. 107; Kılıç, Ünal, *Tartışmaların Odağında Halife Yezîd b. Muâviye*, s. 395-396, Kayihan Yayınları, İstanbul 2001.

²⁴ Âtike, Abdümelik b. Mervân ile evlendi (ez-Zübeyrî, s. 129).

²⁵ İbn Kuteybe, s. 351.

²⁶ İbn Kuteybe, s. 351.

²⁷ el-Asbağ b. Abdülazîz b. Mervân ile evlendi (ez-Zübeyrî, s. 130; İbn Habîb, s. 58).

EMEVLİ HALİFELERİNİN HANIMLARI VE ÇOCUKLARI ¹¹			
Halifeler	Halifelerin Eşleri	Erkek Çocukları	Kız Çocukları
3	Muâviye b. Yezîd ³²		
4	1. Âişe bt. Muâviye b. Muğire b. Ebû'l-Âs b. Ümeyye	<ul style="list-style-type: none"> Abdülmelik Muâviye 	<ul style="list-style-type: none"> Ümmü Amr³⁴
	2. Leyla bt. Zebbân (Kelb)	<ul style="list-style-type: none"> Abdulazîz 	<ul style="list-style-type: none"> Ümmü Osman³⁵
	3. Kutayya bt. Bişr b. Âmir b. Mâlik b. Câfer b. Kilâb	<ul style="list-style-type: none"> Bişr Abdurrahman³⁶ 	
	4. Ümmü Ebân bt. Osman b. Affân	<ul style="list-style-type: none"> Ebân Abdullah³⁷ Ubeydullah Eyyûb Osman Dâvud 	<ul style="list-style-type: none"> Remle³⁸
	5. Zeyneb bt. Ömer b. Ebû Seleme (Mahzûm)	<ul style="list-style-type: none"> Ömer³⁹ 	<ul style="list-style-type: none"> Ümmü Amr (Ömer)⁴⁰
	6. Ümmü Hâşim Fâhite bt. Ebû Hâşim b. Utbe b. Rebîa ⁴¹		
	Ümmü Veled (Zeyneb) ⁴²	<ul style="list-style-type: none"> Muhammed⁴³ Abdurrahman 	

- →
- ²⁸ Amr b. Utbe b. Ebû Süfyan ile evlendi (ez-Zübeyrî, s. 130; İbn Habîb, s. 58).
- ²⁹ Utbe b. Utbe b. Ebû Süfyan evlendi (ez-Zübeyrî, s. 130; İbn Habîb, s. 58).
- ³⁰ Abbâd b. Ziyâd b. Ebû Süfyan ile evlendi (ez-Zübeyrî, s. 130).
- ³¹ ez-Zübeyrî onun Osman b. Ebû Süfyan ile evlendiğini kaydetmiştir (ez-Zübeyrî, s. 130). Bu durumda Osman babasının amcası olur ki ona nikâhı düşmez. İbn Habîb ise evlendiği kişinin adını Osman b. Muhammed b. Ebû Süfyan olarak kaydetmiştir (İbn Habîb, s. 58). Doğrusu bu olmalıdır. Nitekim ez-Zübeyrî Ebû Süfyan'ın çocuklarını zikrederken Osman adlı bir çocuğundan söz etmiştir (ez-Zübeyrî, s. 123-127).
- ³² Soyu devam etmemiştir (İbn Kuteybe, s. 352).
- ³³ İbn Sa'd, VII, 40; ez-Zübeyrî, s. 160-161; İbn Kuteybe, s. 354; Savaş, s. 107. İbn Sa'd, Mervân'ın 13 erkek ve kız evladının olduğunu söyler (VII, 40).
- ³⁴ el-Vefîd b. Osman b. Affân'la evlendi (ez-Zübeyrî, s. 160; İbn Habîb, s. 58).
- ³⁵ Abdülmelik b. el-Hâris b. el-Hakem'le evlendi (ez-Zübeyrî, s. 160; İbn Habîb, s. 58).
- ³⁶ Küçük yaşta öldü (İbn Sa'd, VII, 40).
- ³⁷ Küçük yaşta öldü (İbn Sa'd, VII, 40).
- ³⁸ Ebû Bekr b. el-Hakem'le evlenmiştir (ez-Zübeyrî, s. 161; İbn Habîb, s. 58).
- ³⁹ İbn Sa'd adını Amr olarak kaydetmiştir (VII, 40).
- ⁴⁰ Saîd b. Hâlid b. Amr b. Osman'la evlendi (ez-Zübeyrî, s. 161).
- ⁴¹ Yezîd'in ölümünden sonra Mervân onun hanımı Fâhite ile evlendi (et-Taberî, V, 610).
- ⁴² İbn Sa'd adını Zeyneb olarak kaydetmiştir (VII, 40).
- ⁴³ İbn Kuteybe, s. 354.

EMEVÎ HALİFELERİNİN HANIMLARI VE ÇOCUKLARI ¹¹			
Halifeler	Halifelerin Eşleri	Erkek Çocukları	Kız Çocukları
5 44 Abdülmelik b. Mervân	1. Ümmü'l-Velîd Vellâde bt. el-Abbas b. Cez' b. el-Hâris el-Absî (Abs-Kays)	<ul style="list-style-type: none"> • Velîd • Süleyman • Meryân (el-Ekber)⁴⁵ • Dâvud⁴⁶ 	• Âişe ⁴⁷
	2. Âtike bt. Yezîd b. Muâviye b. Ebû Süfyân	<ul style="list-style-type: none"> • Yezîd • Mervân (eğ-Asğar)⁴⁸ • Muâviye 	• Ümmü Külsûm ⁴⁹
	3. Ümmü Hişâm Âişe bt. Hişâm b. İsmail b. Hişâm b. el-Velîd b. Muğire (Mahzûm) ⁵⁰	• Hişâm	
	4. Âişe bt. Musa b. Talha b. Ubeydullah (Teym)	• Ebû Bekir (Bekkâr)	
	5. Ümmü Eyyûb bt. Amr b. Osman b. Affân	• el-Hakem ⁵¹	
	6. Ümmü'l-Muğire bt. el-Muğire b. Hâlid b. el-Âs b. Hişâm b. el-Muğire		• Fâtima ⁵²
	7. Şakrâ bt. Mesleme b. Hanzala et-Tâi (Tay) ⁵³		
	8. Hz. Ali'nin bir kızı (Hâşim) ⁵⁴		
	9. Ümmü Ebîhâ bt. Abdullah b. Câfer (Hâşim) ⁵⁵		
	10. Ümmü'l-Hakem bt. Züeyb b. Halhale b. Amr el-Huzâi (Huzâa) ⁵⁶		
	11. Ümmü Osman bt. Abdullah b. Yezîd b. Muâviye b. Ebû Süfyân ⁵⁷		

⁴⁴ İbn Sa'd, VII, 221; ez-Zübeyrî, s. 161-165; İbn Kuteybe, s. 358; el-Belâzürî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahya (279/892), *Ensâbu'l-eşraf*, VII, 195-199, Thk.: Süheyl Zekkâr, Riyâd Zirikî, Dâru'l-fikr, Beyrut 1417/1996.; et-Taberî, VI, 419-420; Savaş, s. 108; Erkoçoğlu, Fatih, *Emevî Devleti'nin Dönüm Noktası: Abdülmelik b. Mervân*, s. 78-86, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011

⁴⁵ Küçük yaşta öldü (İbn Sa'd, VII, 221; et-Taberî, VI, 419).

⁴⁶ Küçük yaşta öldü (İbn Sa'd, VII, 221; el-Belâzürî, VII, 195).

⁴⁷ Hâlid b. Yezîd b. Muâviye ile evlendi (ez-Zübeyrî, s. 162; İbn Habîb, s. 59; İbn Kuteybe, s. 358).

⁴⁸ Küçük yaşta öldü (İbn Sa'd, VII, 221; et-Taberî, VI, 420).

⁴⁹ et-Taberî, VI, 420; Erkoçoğlu, s. 79.

⁵⁰ Hişâm'a hamileyken Abdülmelik tarafından boşanmıştır (Erkoçoğlu, s. 80).

⁵¹ Küçük yaşta öldü (İbn Sa'd, VII, 221; et-Taberî, VI, 420).

⁵² İbn Habîb, s. 59. Ömer b. Abdülâzîz'le ve ondan sonra Süleyman el-A'ver b. Dâvud b. Mervân'la evlendi (ez-Zübeyrî, s. 165).

⁵³ et-Taberî, VI, 420; el-Belâzürî, VII, 198; Erkoçoğlu, s. 82.

⁵⁴ el-Medâinî, Abdülmelik'in Hz. Ali'nin bir kızıyla evli olduğunu nakleder (et-Taberî, VI, 420).

⁵⁵ el-Medâinî'den naklen et-Taberî, VI, 420. Abdülmelik bu hanımı boşanmıştır (el-Belâzürî, VII, 199).

⁵⁶ el-Belâzürî, VII, 199.

⁵⁷ Abdülmelik, halası Âtike'yi boşadıktan sonra Ümmü Osman'la evlenmiştir (İbn Hazm, s. 113).

EMEVLİ HALİFELERİNİN HANIMLARI VE ÇOCUKLARI ¹¹			
Halifeler	Halifelerin Eşleri	Erkek Çocukları	Kız Çocukları
	Ümmü Veledler	<ul style="list-style-type: none"> • Abdullah • Mesleme • Saîdü'l-Hayr • el-Münzir • Anbese • el-Haccâc • Muhammed • Saîd⁵⁸ • Kabîs⁵⁹ • Ebân 	
6	Velîd b. Abdülmelik ⁶¹	1. Ümmü'l-Benîn bt. Abdülazîz b. Mervân	• Âişe
		2. Ümmü Abdullah Abde bt. Abdullah b. Amr b. Osman	• Abdurrahman
		3. Zeyneb bt. el-Hasan b. el-Hasan b. Ali b. Ebû Tâlib (Hâsim)	
		4. Fezâreli bir hanım ⁶²	• Ebû Ubeyde
		5. Şâhferîd bt. Kısra b. Feyz ⁶⁴ rûz b. Yezdecird b. Şehriyâr	• Yezîd
	Ümmü Veledler	<ul style="list-style-type: none"> • Abbas⁶⁵ • Ömer • Bişr • Ravh • Hâlid • Temmâm • Mübeşşir • Cez' • Yahya • İbrahim⁶⁶ • Mesrûr • Sadaka⁶⁷ • Mansûr⁶⁸ • Mervân⁶⁹ • Anbese • Mübarek • Osman 	

⁵⁸ Muhammed ve Saîd'in isimlerini İbn Hazm zikreder (s. 89).

⁵⁹ İbn Kuteybe, s. 358; el-Belâzûrî, VII, 196; Erkoçoğlu, s. 84.

⁶⁰ İbn Asâkir, Ali b. el-Hasan b. Hibetüllah, *Târîhu Medineti Dimaşk*, VI, 146; Thk.: Ömer b. Garâme el-Ömerî, Dâru'l-fikr, Beyrut 1415/1995; Erkoçoğlu, s. 84.

⁶¹ ez-Zübeyrî, s. 165; İbn Kuteybe, s. 359; et-Taberî, VI, 496; İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî (ö. 456/1064), Cemheretü ensâbi'l-Arab, s. 89, Thk.: Abdüsselam Muhammed Harun, 5. Basım, Dâru'l-maârif, Kahire 1982; Savaş, s. 108-109. İbn Habîb, Velîd'in kızı olmadığını söylemektedir (İbn Habîb, s. 59). Ancak bazı kaynaklarda onun Âişe adlı bir kızından bahsedilmektedir.

⁶² İbn Habîb, s. 343.

⁶³ et-Taberî, VI, 496.

⁶⁴ İbn Hazm, s. 89. Şâhferîd, bir cariye olarak Horasan valisi Kuteybe b. Müslim tarafından satın alınarak Irak valisi Haccâc'a gönderilmiş; o da bu hanımı Halîfe'ye göndermiştir (Aksu, "Yezîd b. Velîd", s. 289).

⁶⁵ Abbas'ın annesi Hıristiyan'dı (İbn Kuteybe, s. 360). Velîd'in en büyük çocuğu olmasına rağmen annesi Ümmü Veled olduğu için veliaht olarak tayin edilmemiştir.

⁶⁶ İbn Hazm, Mesrûk şeklinde zikreder (s. 89).

⁶⁷ et-Taberî, VI, 496.

⁶⁸ et-Taberî, VI, 496.

⁶⁹ et-Taberî, VI, 496.

EMEVÎ HALİFELERİNİN HANIMLARI VE ÇOCUKLARI ¹¹				
Halifeler	Halifelerin Eşleri	Erkek Çocukları	Kız Çocukları	
7	Süleyman b. Abdülmelik ⁷¹	1. Ümmü Ebân bt. Ebân b. el-Hakem b. Ebû'l-Âs	• Eyyûb ⁷²	
		2. Ümmü Yezîd bt. Abdullah b. Yezîd b. Muâviye b. Ebû Süfyân	• Yezîd • el-Kasım • Saîd	
		3. Âişe bt. Abdullah b. Amr b. Osman b. Affân	• Yahya • Ubeydullah	
		4. Ümmü Amr bt. Abdullah b. Hâlid b. Esîd b. Ebû'l-İs b. Ümeyye	• Abdülvahid	
		Ümmü Veledler	• el-Hâris • Ömer • Amr • Abdurrahman • Dâvud • Muhammed • İbrahim ⁷³	
8	Ömer b. Abdülazîz ⁷⁴	1. Lemis bt. Ali (Hâris)	• Abdullah • Bekir	• Ümmü Ammâr
		2. Ümmü Osman bt. Şuayb	• İbrahim	
		3. Fâtıma bt. Abdülmelik	• İshak • Yakûb ⁷⁵ • Musa	
		Ümmü Veledler	• Abdülmelik ⁷⁶ • Vefîd • Âsım • Yezîd • Abdullah • Abdülazîz • Zebbân • İsmail • Refî' • el-Asbağ • Mervân • Hafs • Ubeydullah ⁷⁷	• Eme ⁷⁸ • Ümmü Abdullah ⁷⁹

→ →

⁷⁰ İbn Hazm son iki ismi ekleyerek Vefîd'in erkek çocuklarının sayısını 19 olarak vermiştir (s. 89).

⁷¹ ez-Zübeyrî, s. 165-166; İbn Kuteybe, s. 361; İbn Hazm, s. 90-91; Savaş, s. 109. İbn Kuteybe, Süleyman'ın 14 erkek çocuğunun olduğunu ifade eder (s. 361). İbn Habîb ise onun kızı olmadığını söyler (s. 59).

⁷² Babası onu vâliht olarak tayin etmiş; ancak kendisi hayattayken Eyyûb vefat etmiştir (Bk. İbn Kuteybe, s. 361; İbn Hazm, s. 90).

⁷³ İbn Hazm'ın verdiği listede anneleri zikredilmeden Muhammed ve İbrahim'in isimleri yer almış, ancak Amr'ın adı yer almamıştır. Bu durumda ona göre 13 erkek çocuğu mevcuttur.

⁷⁴ İbn Sa'd, VII, 324; İbn Kuteybe, s. 363; İbn Hazm, s. 105-; Savaş, s. 109-110. İbn Kuteybe, Ömer'in 14 erkek çocuğu olduğunu söyler (s. 363).

⁷⁵ Ömer'in Fâtıma'dan olan üç çocuğu da küçük yaşta öldü (İbn Sa'd, VII, 324).

⁷⁶ Babasının hayatında vefat etmiş olup soyu devam etmemiştir (Bk. İbn Kuteybe, s. 363; İbn Hazm, s. 106).

⁷⁷ Burada zikredilen çocukların adını İbn Hazm zikretmektedir (s. 106). İbn Hazm Ömer b. Abdülazîz'in 14 erkek çocuğu olduğunu söylemekte, ayrıca el-Hutabî'den Hafs, Ubeydullah ve Yezîd'in adlarını nakletmektedir. Onları da dâhil edersek Ömer'in 17 çocuğunun adını zikretmektedir (s. 106). Ubeydullah olarak zikredilen çocuğun Ömer b. Abdülazîz'in Abdullah adlı çocuğu olmalıdır. Zira İbn Hazm, Bekir ve iki Abdullah'tan birini zikretmez.

⁷⁸ Süfyân b. Âsım b. Abdülazîz b. Mervân ile evlendi (İbn Habîb, s. 59). İbn Habîb, bu hanımın adını Emetülâh olarak zikretmektedir (s. 59).

⁷⁹ Hassân b. el-Asbağ b. Abdülazîz b. Mervân ile evlendi (İbn Habîb, s. 59).

EMEVİ HALİFELERİNİN HANIMLARI VE ÇOCUKLARI ¹¹				
Halifeler	Halifelerin Eşleri	Erkek Çocukları	Kız Çocukları	
9	Yezîd b. Abdülmelik ⁸⁰	1. Ümmü'l-Haccâc bt. Muhammed b. Yusuf (Sakif) ⁸¹	<ul style="list-style-type: none"> • Velîd • Yahya 	<ul style="list-style-type: none"> • Âtike⁸²
		2. Ümmü Saîd ⁸³ Sa'de bt. Abdullah b. Amr b. Osman b. Affân	<ul style="list-style-type: none"> • Abdullah 	<ul style="list-style-type: none"> • Âişe
		Ümmü Veledder	<ul style="list-style-type: none"> • el-Gamr • Abdülcebbâr • Süleyman • Ebû Süfyân • Hişâm • Dâvud • el-Avvâm 	<ul style="list-style-type: none"> • Ümmü Külsüm⁸⁴
10	Hişâm b. Abdülmelik ⁸⁵	1. Ümmü Hakîm bt. Yahya b. el-Hakem b. Ebû'l-Âs	<ul style="list-style-type: none"> • Mervân⁸⁶ • Yezîd • Muhammed 	<ul style="list-style-type: none"> • Ümmü Yahya⁸⁷ • Ümmü Hişâm⁸⁷
		2. Abde el-Mezbûha bt. el-Üsvâr (Abdullah) b. Yezîd b. Muâviye	<ul style="list-style-type: none"> • Abdullah⁸⁸ • Yahya 	<ul style="list-style-type: none"> • Âişe⁸⁹
		3. Ümmü Osman bt. Saîd b. Hâlid b. Amr b. Osman b. Affân	<ul style="list-style-type: none"> • Mervân 	
		4. Rukiyye bt. Abdullah b. Amr b. Osman b. Affân ⁹⁰		
		5. Ümmü Saîd Sa'de bt. Abdullah b. Amr b. Osman b. Affân ⁹¹		

⁸⁰ ez-Zübeyrî, s. 166; İbn Kuteybe, s. 364; İbn Hazm, s. 91; Savaş, s. 110. İbn Kuteybe, Yezîd'in sekiz erkek çocuğa sahip olduğunu söyler (s. 364).

⁸¹ Bu hanım, meşhur Irak valisi Haccâc b. Yusuf'un kardeşinin kızıdır.

⁸² Muhammed b. el-Velîd b. Abdülmelik ile evlendi (ez-Zübeyrî, s. 166-167)

⁸³ İbn Habîb, s. 243.

⁸⁴ Abdurrahman b. Süleyman b. Abdülmelik'le evlendi (ez-Zübeyrî, s. 167).

⁸⁵ ez-Zübeyrî, s. 167; İbn Kuteybe, s. 365; İbn Hazm, s. 92-93; Savaş, s. 110-111; Atçeken, İsmail Hakkı, *Devlet Geleneği Açısından Hişâm b. Abdülmelik*, s. 253-254, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2001; İbn Kuteybe, Hişâm'ın 10 erkek çocuğunun olduğunu söyler (s. 365).

⁸⁶ İbn Hazm, Hişâm'ın Ümmü Hakîm'den olma üç çocuğu arasında Mervân yerine Mesleme adlı bir çocuğundan söz eder (s. 92).

⁸⁷ Önce Yezîd b. el-Velîd b. Abdülmelik ile evlendi; ancak zîfaf gerçekleşmedi. Ondan sonra Abdülmelik b. Abdülazîz b. el-Velîd ile evlendi. Daha sonra Abdullah b. Mervân b. Muhammed b. Mervân b. el-Hakem'le evlendi. (ez-Zübeyrî, s. 167; İbn Hazm, s. 93). İbn Habîb, bu hanımla evlenen kişinin Abdullah b. Mervân olduğunu söyleyerek diğer şahısların adlarını zikretmez (s. 59).

⁸⁸ İbn Hazm, Hişâm'ın Abde'den Yahya adlı bir çocuğunun olduğunu zikreder (s. 92).

⁸⁹ Önce Ubeydullah b. Mervân b. Muhammed ile (İbn Hazm, s. 93; İbn Habîb, s. 59), ondan sonra Abdülazîz b. el-Haccâc b. Abdülmelik evlendi (ez-Zübeyrî, s. 167). ez-Zübeyrî, onun önce Ubeydullah b. Mervân b. el-Hakem ile evlendiğini zikretmez de kayıta bir yanlışlık olmalıdır. Zira bu zat babasının amcası oluyor.

⁹⁰ İbn Habîb, s. 243.

⁹¹ Önce Yezîd b. Abdülmelik ile evlendi. Onun ölümünden sonra Hişâm b. Abdülmelik Ümmü Saîd ile evlendi; ancak Hişâm daha sonra onu boşadı. Ondan çocuğu olmadı (İbn Hazm, s. 85).

EMEVÎ HALİFELERİNİN HANIMLARI VE ÇOCUKLARI ¹¹			
Halifeler	Halifelerin Eşleri	Erkek Çocukları	Kız Çocukları
	Ümmü Veledler	<ul style="list-style-type: none"> • Muâviye⁹² • Saîd⁹³ • Süleyman • Abdurrahman • Kureyş • Abdullah • Osman • Halef • el-Velîd • Ubeydullah • Abdülmelik 	<ul style="list-style-type: none"> • Zeyneb⁹⁴ • Ümmü Seleme⁹⁵
11	Velîd b. Yezîd ⁹⁶	1. Âtike bt. Osman b. Muhammed b. Osman b. Muhammed b. Ebû Süfyân b. Harb	• Osman
2. Ümmü Abdülmelik Sa'de bt. Saîd b. Hâlid b. Amr b. Osman b. Affân		• Saîd	
3. Selma bt. Saîd b. Hâlid b. Amr b. Osman b. Affân			
	Ümmü Veledler	<ul style="list-style-type: none"> • Yezîd • el-Hakem • Abbas • Fihri • Lüeyy • el-Âs • Musa • Kusay • Vâsît • Züâbe (Zevvâbe) • Feth • Velîd • el-Mümin⁹⁸ 	<ul style="list-style-type: none"> • Ümmü'l-Haccâc⁹⁹ • Emetülâh¹⁰⁰

⁹² Babası hayattayken 119 (737) yılında vefat etti. Hişâm'ın Ümmü Hakîm'den olma bir çocuğu olduğu da söylenir (İbn Hazm, s. 92). İbn Kuteybe ise Endülüs Emevîlerinin kurucusu Abdurrahman b. Muâviye'nin İbn Hişâm'ın oğlu Muâviye'nin çocuğu olduğunu ifade eder (s. 365).

⁹³ Annesi Hıristiyan'dı (İbn Kuteybe, s. 365).

⁹⁴ Muhammed b. Abdullah b. Abdülmelik ile evlendi (ez-Zübeyrî, s. 168; İbn Habîb, s.59).

⁹⁵ Abdülazîz b. el-Haccâc b. Abdülmelik b. Mervân ile evlendi (İbn Habîb, s. 60; İbn Hazm, s. 93).

⁹⁶ ez-Zübeyrî, s. 167; İbn Kuteybe, s. 366; İbn Hazm, s. 91-92; Savaş, s. 111; Aksu, "Velîd b. Yezîd", s. 95-100. İbn Hişâm, Velîd b. Yezîd'in kızının olmadığını ifade eder (İbn Habîb, s. 60). Annesi İranlı bir cariye'dir (İbn Habîb, s. 45).

⁹⁷ Velîd, Sa'de'yi boşadıktan bir süre sonra kız kardeşi Selma ile evlenmiştir (Aksu, "Velîd b. Yezîd", s. 96).

⁹⁸ Bu çocuğun adı, soyundan gelenlerden bazılarının ismiyle birlikte İbn Hazm tarafından zikredilmektedir (s. 92).

⁹⁹ Önce Muhammed b. Yezîd b. el-Velîd b. Abdülmelik'le, ondan sonra Yahya b. Abdullah b. Mervân b. el-Hakem'le evlendi (ez-Zübeyrî, s. 167).

¹⁰⁰ Abdülazîz b. el-Velîd b. Abdülmelik ile evlendi (ez-Zübeyrî, s. 167).

EMEVİ HALİFELERİNİN HANIMLARI VE ÇOCUKLARI ¹¹			
Halifeler	Halifelerin Eşleri	Erkek Çocukları	Kız Çocukları
12	Yezîd b. Velîd ¹⁰¹	1. Kelb kabilesinden bir hanım ¹⁰² <i>Ümmü Veledler</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Ebû Bekir • Ali • Abdülmümin • Hâlid • Abdullah • Abdurrahman • Muhammed • Velîd • el-Asbağ
13	İbrahim b. Velîd ¹⁰³		<ul style="list-style-type: none"> • İshak • İsmail • Yakûb • Musa • Ubeydullah
14	Mervân b. Muhammed ¹⁰⁴		<ul style="list-style-type: none"> • Abdümelik • Abdurrahman • Osman • Abdullah • Ubeydullah • Abdülgaffâr • Yezîd • Ebû Osman • Muhammed • Ebân

Kaynaklar:

- » Aksu, Ali, "Yezîd b. Velîd'in Hayatı ve Halifeliği", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4, Sivas 2000.
- » Aksu, Ali, Mervân b. Muhammed ve Emevî Devleti'nin Yıkılışı, Kitabevi, İstanbul 2007.
- » Aksu, Ali, Sıradışı Emevî Halifesi Velîd b. Yezîd, Kitabevi, İstanbul 2009.
- » Atçeken, İsmail Hakkı, Devlet Geleneği Açısından Hişâm b. Abdümelik, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2001.
- » el-Belâzürî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahya (279/892), Ensâbu'l-eşraf, Thk.: Süheyl Zekkâr, Riyâd Zirikî, Dâru'l-fikr, Beyrut 1417/1996.
- » Cemâl Cevde, el-Avdâ'u'l-ictimâ'iyye ve'l-iktisâdiyye li'l-mevâlî fi sadri'l-İslâm, Ammân 1409/1989.
- » Cevâd Ali (1987), el-Mufassal fi târihi'l-Arab kable'l-İslâm, 2. Basım, [Bağdat] 1413/1993.
- » Demircan, Adnan, "Câhiliyye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik", İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Müsikîsi Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 2, Konya 2003.
- » Demircan, Adnan, İslâm Tarihinin İlk Döneminde Arap-Mevalî İlişkisi, Beyan Yayınları, İstanbul 1996.
- » Demirci, Mustafa, "Emevilerin Irak Valisi Hâlid B. Abdullah el-Kasrî'nin Hayatı Ve Faaliyetleri", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 3, 2004
- » Erkoçoğlu, Fatih, Emevî Devleti'nin Dönüm Noktası: Abdümelik b. Mervân, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011.
- » Gömbeyaz, Melek Yılmaz, "Bir Emevî Valisi: Hâlid b. Abdullah el-Kasrî", İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Müsikîsi Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 8 (2006), Konya 2007.
- » İbn Abdîrabbih el-Endelûsî, Ahmed b. Muhammed (328/939), el-'İkdu'l-ferîd, Thk.: Mu-

¹⁰¹ İbn Hazm, s. 90. İbn Habîb, Yezîd b. Velîd'in kızı olmadığını söyler (s. 60).

¹⁰² İbn Hazm, s. 90.

¹⁰³ İbn Hazm, s. 90. İbn Habîb, İbrahim b. Velîd'in kızı olmadığını söyler (s. 60).

¹⁰⁴ İbn Hazm, s. 107. İbn Hazm, Mervân b. Muhammed'in kızlarından bahsetmezken İbn Habîb onun üç kızının eşlerinin ismini verir (s. 60).

¹⁰⁵ Muhammed b. Mansûr b. Muhammed b. Mervân ile evlendi (İbn Habîb, s. 60).

¹⁰⁶ el-Vefîd b. Muâviye b. Abdümelik b. Mervân ile evlendi (İbn Habîb, s. 60).

¹⁰⁷ Ebân b. Yezîd b. Muhammed b. Mervân b. el-Hakem ile evlendi (İbn Habîb, s. 60).

- ammed Saîd el-'Uryân, Dâru'l-Fikr, y.y. (t.y.).
- » İbn Asâkir, Ali b. el-Hasan b. Hibetullah, Târîhu Medineti Dimaşk, Thk.: Ömer b. Garâme el-Ömerî, Dâru'l-fikr, Beyrut 1415/1995.
 - » İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed (245/859), Kitâbu'l-Muhabber, Nşr.: Ilse Lichtenstadter, Beyrut (t.y.) (H. 1361 Haydarâbâd basımından ofset).
 - » İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî (ö. 456/1064), Cemheretü ensâbi'l-Arab, Thk.: Abdüsselam Muhammed Harun, 5. Basım, Dâru'l-maârif, Kahire 1982.
 - » İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (276/889), el-Maârif, Thk.: Servet Ukkâşe, 4. Basım, Dâru'l-maârif, Kahire 1981.
 - » İbn Sa'd, Muhammed ez-Zühri (230/844), Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr, Thk.: Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire 1421/2001.
 - » Kılıç, Ünal, Tartışmaların Odağındaki Halife Yezîd b. Muâviye, Kayhan Yayınları, İstanbul 2001.
 - » el-Müberred, Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd (285/898), el-Kâmil, Thk.: Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Kahire (t.y.).
 - » Savaş, Rıza, Emevîler Devrinde Kadın, Ravza Yayınları, İstanbul 2001.
 - » et-Taberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr (310/922), Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusul ve'l-mülûk, Thk.: Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, 4. Basım, Dâru'l-maârif, Kahire 1989.
 - » ez-Zübeyrî, Ebû Abdullah el-Mus'ab b. Abdullah b. e-Mus'ab (ö. 236/850), Kitâbu nesebi Kureys, Thk.: Êvariste Lévi-Provençal, 3. Basım, Dâru'l-maârif, Kahire 1982.